

Vooruste avastamine

Kerli Indermitte

Minu sooviks on tutvustada põgusalt oma Usuteaduse Instituudi kristliku kultuuriloo eriala magistritööd, mis koosneb kahest omavahel seotud, kuid ka eraldi vaadeldavast osast: teoreetilisest käsitlest „Narratiivi kasutamine vooruste õpetamisel” ja loomingulisest võimalusest „Vooruste avastamine. 7x7x7”. Töö loominguline osa sisaldab kõigi seitsme vooruse avamiseks seitset lugu ja iga loo lõpus on seitse aruteluküsimust.

Kui keegi armastab õiglust, siis on tema tegudeks voorused. Sest ta õpetab mõõdukust ja arukust, õigust ja vaprust – inimestel ei ole elus midagi kasulikumat.

Saalomoni Tarkuseraamat 8:7

Ent nüüd jääb usk, lootus, armastus, need kolm, aga suurim neist on armastus.

1 Korintlastele 13:13

Viimastel aastatel on üha rohkem kirjutatud sellest, et elame väärtusvaakumis ja nn tõejärgsel ajastul. Küsin endalt sagedasti: kuidas säilitada selles olukorras tervet mõistust – adekvaatset arusaama maailmast, iseendast ja Jumalast?

Kuna väärtuskasvatus on tänases koolisüsteemis lahti seotud nii klassikalisest vooruse mõistest (kardinaalvoorused, jumalikud voorused) kui ka kristlikust elutunnetusest, tundub mulle, et kristlastena on meil eriline vastutus edasi kanda seda, mida me oleme „kuulnud ja näinud ja õppinud” neilt, kes on läinud meie eel.

Seitset voorust võib pidada kujundlikult alussammasteks, millele meie elu võiks toetuda – „Tarkus ehitas enesele koja, raius oma seitse sammast...” (Õp 9:1jj). Kuigi vooruse mõiste on meie keeleruumis kaotanud suure osa oma tähendusest, on nii vooruslikkuse kui ka pahelisuse olemus jäänud samaks. Asjaolu, et me ei orienteeru enam ei ühes ega teises, teeb meie elu segaseks ja keeruliseks. Seetõttu kirjutasin oma Usuteaduse Instituudi kristliku kultuuriloo eriala magistritöö vooruste teemal. Töö koosneb kahest osast: teoreetilisest käsitlest „Narratiivi kasutamine vooruste õpetamisel” ja loomingulisest võimalusest „Vooruste avastamine. 7x7x7”. Töö loomingulisse ossa kogusin kokku seitset klassikalist voorust tutvustavaid lugusid. Iga voorust ilmestab seitse lugu ja iga loo lõpus on seitse aruteluküsimust, kokku 7x7x7. Kuna töötan klassiõpetajana, siis pidasin tööd kirjutades silmas algklassiõpilasi.

Vooruste mõiste leiame juba antiigist. Arusaam, et inimese elul on olemuslik eesmärk – olla võimalikult täiuslik inimene – pärineb Platonilt ja Aristoteleselt. Ehkki vaid vooruslik elu võimaldab selle eesmärgini jõuda, pole voorused pelgalt eesmärgi saavutamise vahendid, vaid täiuslik inimelu suures osas moodustubki neist. Kuid selleks, et mingi voorus muutuks inimese püsivaks omaduseks, on tarvis seda harjutada. Platon tõstis vooruste hulgast esile neli – tarkuse, mõõdukuse, vaprust ja õiglust – kui sellised, mille ümber koonduvad teised väärt iseloomujooned. Ehkki voorused lähtuvad õigest teadmisesest, ei piirdu need üksnes teoreetilise teadmise, vaid oluline on mõistmine, tahe ja püüd sellele teadmisele vastavalt käituda.

Kristlased lisasid neile neljale kolm jumalikku voorust: usu, lootuse ja armastuse. Vooruste, inimese positiivsete „pürgimuste” vastas seisavad negatiivsed jõud – pahed. Origenes rõhutab, et iga patu allikas ja algus on halb mõte. Et kurje mõtteid juba eos edukalt tõrjuda, selleks on tarvis oskust need ära tunda. Just seetõttu sai kurjade või halbade mõtete vastu võitlemine eriti oluliseks teemaks varajases munkluses ja andis olulise tõuke kristliku voorusteõpetuse edasiarendamiseks.

Augustinus hindab antiikse moraali voorusteõpetuse osa, ent tema sõnul saavad voorused täisväärtuslikeks alles siis, kui Jumal need oma Püha Vaimu läbi pühitseb. Viimane toimub aga vaid sel juhul, kui inimene usub ja usaldub Jumalale. Üksnes uuenenud tahe on suuteline toimima Jumalale meelepäraselt ja seega vooruslikult kristlikus tähenduses ning alles usust tulvav armastus Jumala vastu kätkeb endas õiget armastust ligimese vastu.

Thomas Aquinost leiab, et kui loomulikke voorusi – tarkust, mõõdukust, vaprust ja õiglust võib inimene ka omast jõust rakendada, siis üleloomulikud voorused on teostatavad ainult Jumala armu kaasabil, seega mitte omast jõust. Voorusliku eluideaali teostamisel etendavad tähtsat osa kiriklikud armuvahendid, eriti sakramendid, kuna nende kaudu voolab Jumala arm inimesesse ja tugevadab tema tahet vooruste teostamiseks. Gregorius Nyssast on öelnud, et „Voorusliku elu eesmärk on saada Jumala sarnaseks”.

Katoliiklikus traditsioonis palvetatakse roosipärja palve alguses kolm korda *Ole tervitatud, Maarja* – usu kasvamiseks, lootuse kinnitamiseks ja armastuse süttimiseks.

Kaasaegne vooruseetika tugineb suures osas Aristoteelse eetikale keskendudes toimija südamele, tema iseloomule ning olles seega pigem püüdluste eetika. Rõhutatakse hea kasvatus ja heade harjumuste, enesekontrolli, vaprust ja iseloomu tähtsust, ilma milleta on eetiline elu võimatu. Vooruseetika peaküsimusteks on vooruslik ehk kõlbliselt terviklik inimisiksus ja vooruslikku elu võimaldav kogukond. Kaasaegse vooruseetika „isa” MacIntyre leiab, et nii nagu keelt ja kultuuri kujundab ajalooline traditsioon, peaks ka igasugune kõlblusekäsitlus ehituma omaenese ajaloolisele

traditsioonile. Seega saab kristlik eetika rajaneda ja edasi liikuda vaid traditsioonile toetudes, pöördudes tagasi vooruse-eetika juurde, mida on läbi ajaloo kristlikes kogukondades rakendatud. Ülemaailmne eksperiment luua kõigile kõikjal kõigiks aegadeks ja oludeks mingit sobilikku ideoloogia- ja traditsioonivaba „eetikat” on moraalifilosoofiliselt läbi kukkunud ning igapäevases kristlikus usuelus tuleks minna edasi vana hea kristliku voorusõpetusega.

Vooruslik inimene tähendab eelkõige kõlbeliselt terviklikku isiksust. Sellise inimese kujunemiseks on vajalik eeskuju ehk kogukonnas tõeks elatud voorused. Nii algabki vooruslik elu eelkõige õigetest eeskujudest ja õigest elupraktikast. Seega ei tohi lahutada kristlikke tõekspidamisi neid kandvast traditsioonist, vaid nimelt kristlikule traditsioonile rajanedes ja mõistes, et iga hea teoga kasvatame oma eetilist karakterit, iga halva teoga hävitame seda. Me oleme oma iseloomu eest vastutavad ning saame astuda samme õigete kalduvuste ja hoiakute juurutamiseks. Me peame mitte ainult olema head, vaid ka armastama head. Aristoteelse sõnul peab meil olema esmalt kalduvus loomutäiusele, kalduvus armastada seda, mis on kaunis ja jälestada seda, mis on madal.

Kuna ausust, sõnapidamist, õiglust, heatahtlikkust, abivalmidust ega eneseväarikust pole meile sünnipäraselt kaasa antud, siis võivad need meie sisemisteks väärtusteks saada vaid kasvatus ja õpetuse kaudu. Maie Tuuliku sõnul saab inimene inimeseks alles kasvatus kaudu – mõistust haritakse ja iseloomu kasvatatakse. Kui jätame mõistuse harimise kõrval unarusse iseloomu vormimise, on tulemuseks viltukasvanud inimene. Seega on kasvatusel kultuuriline ülesanne – see on elu vormimine vaimsete väärtuste juhatusel ja nende väärtuste edasiandmine põlvest põlve. Nii hoolitseb kasvatus traditsiooni säilitamise ja jätkamise eest, kujundades samas uut põlvkonda nõnda, et see oleks võimeline väärtusi koondades ja luues ühiskonda uuendama.

Ehkki laps sünnib siia ilma oskusteta, on tal olemas suurepärane võime õppida. Kuid elu suured küsimused õige ja vale, hea ja halva kohta ei sünni ega saa vastuseid iseenesest, lapse ja noore areng ei ole võimalik ilma täiskasvanuga suhtlemata. Meie kultuuri eelmistel ajajärkudel hinnati kõige rohkem silmapaistvate hingeliste omadustega inimest ning ka õpetaja ei olnud ainult või põhiliselt – teadmiste jagaja, tema ülesanne oli edasi anda teatud inimlikku suhtumist ja mõtteviisi. Varases lapseas omaksvõetud väärtushinnangud ja uskumused mängivad hilisemas arengukäigus kas suuremat või väiksemat rolli, olenevalt nende emotsionaalsest kaalust. Samas ei saa neid suuremast kontekstist lahutada: mida väiksem on laps, seda enam tajub ta väärtushinnanguid ja religioosseid tõekspidamisi läbi inimsuhete ja –tegevuse. Lapsed jälgivad ja matkivad ning täiskasvanu käitumine, nii hea kui halb, mõjutab laste iseloomu arengut. Seetõttu on vaja ka täiskasvanul korrastada oma teod ja käituda oma sõnade järgi. Tutvustades lastele voorusi nõnda, et neil oleks teatud iseloomuomadusi võimalik mõtestada kui taotlemist väärivaid ja pingutust

nõudvaid eesmärke, peame juhtima tähelepanu ka sellele, et enda iseloomu arendamine ei ole lihtne ülesanne, vaid töö kogu eluks.

Lood on saatnud inimkonda ajast aega, narratiivide abil on vahendatud üldinimlikke kogemusi, talletatud teadmisi, kujundatud väärtusi ja mõtestatud ümbritsevat maailma. Lood on leidnud kajastamist kunstis, kirjanduses ja muusikas – toimides identiteedi ja kultuurilise järjepidevuse kandjatena.

Üks võimalus selleks, et voo­rustega tutvuda ning hakata ka oma elus nende poole püüdlema, on kõlbeliste lugude jutustamine. See ammutuntud ja aastatuhandeid kasutatud kasvatusmeetod kujundab lapse arusaama iseendast, teistest inimestest, kogu ümbritsevast maailmast ning inimeseksolemisest üldse. Lugude jutustamise ja sellele järgneva arutelu kaudu on võimalik aidata lastel voo­rusi omaks võtta ning praktiliselt rakendada. Head lood võivad olla otsekui uk­sed paremasse ja puhtamasse maailma, mis julgustavad ka kuulajaid voo­ruste poole püüdlema.

Ma tuginesin oma töös teadmistele, mida on avastatud ja sõnastatud enne mind ning olen tänulik kõigile neile, kes on eel läinud ja jätnud enesest maha järgimist vääri­vad jäljed. Ometi ei piisa kõigi nende asjade teadmisest, kui me ise tee­le ei asu.

Näitena lugu, mis ilmestab voo­rust „usk”

Aus õpilane

(See juudi lugu meenutab meile, et usk juhib meid tihti teiste voo­ruste juurde.)

Ükskord otsustas rabi panna proovile oma õpilaste aususe. Niisiis kutsus ta oma õpilased kokku ja esitas neile küsimuse: „Mida sa teeksid, kui sa kõnnid mööda teed ja leiad järsku maast rahakoti, mis on raha täis?”

„Ma viiksin rahakoti selle omanikule tagasi,” ütles esimene õpilane.

„Hmm, tema vastus tuli nii kähku, et see paneb mind kahtlema, kas ta tõesti toimiks sel moel,” mõtles rabi.

„Ma jätaksin rahakoti endale, kui keegi ei näinud, et just mina selle leidsin,” vastas teine õpilane.

„Ta räägib ausat juttu, kuid tal on kuri süda,” ütles rabi endamisi.

„Hästi, rabi,” ütles kolmas õpilane, „Ausalt öeldes arvan ma, et mul oleks kiusatus see raha endale jätta. Niisiis ma palvetaksin, et Jumal annaks mulle jõudu kiusatusele vastu seista ja teha seda, mis on õige.”

„Ahhaa!” mõtles rabi. „See siin on inimene, keda ma võin tõesti usaldada.”

Küsimused ja ülesanded:

1. Mida küsis rabi oma õpilastelt?
2. Mida ta oma õpilaste kohta teada sai?
3. Kujuta pantomiimina, et sa kõnnid mööda teed ja leiad järsku maast rahakoti, mis on raha täis ning otsusta ise, kuidas sa käitud.
4. Milline vanasõna selle loo kohta sobiks:
 - a) Töö kiidab tegijat.
 - b) Jagajale jäävad näpud.
 - c) Aus nimi on kallim kui kuld.
5. Mis sa arvad, miks oli rabi oma õpilaste aususest huvitatud?
6. Kujuta ette, missugune oleks elu maailmas, kus a) kõik inimesed oleksid ausad;
b) ükski inimene poleks aus.
7. Mida me võime sellest loost õppida?

Nõndasamuti tuleb ka abilistel olla ausad, (---) sellised, kellel usu saladus on puhtas südametunnistuses. 1Tm 3:8-9